

were under the control of the Second Polish Republic. The author comes to the conclusion, that during the Second World War, the Polish student youth was prepared for life in the conditions of the war, had the relevant knowledge, skills and abilities.

Key words: military training, the Second Polish Republic, school youth, instructors, military training camps, territory of Western Ukraine, training, high schools.

Дата надходження статті: «29» серпня 2018 р.

УДК 371.(477.87)

Жорова І. Я.*

ГЕНЕЗА ЗМІСТУ ШКІЛЬНОЇ ГУМАНІТАРНОЇ ОСВІТИ ЗАКАРПАТТЯ ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ

У статті висвітлено основні тенденції розвитку шкільної гуманітарної освіти Закарпаття початку ХХ століття.

Акцентовано, що освітня політика сучасної України визначає одним із векторів національної мовної стратегії розвиток мовної культури громадян, толерантного ставлення до мов і культур інших народів, що актуалізує історико-педагогічні пошуки розвитку шкільної гуманітарної освіти.

У процесі дослідження виявлено, що приєднання Закарпаття у вересні 1919 року до Чехословацької республіки зумовило оновлення культурно-освітньої політики. Зокрема, уряд Чехословаччини вперше в історії Закарпаття створив реальні умови для задоволення освітніх потреб закарпатоукраїнців та інших етнічних груп краю.

Важливим кроком у культурному розвитку стало ухвалення в 1920 році Конституції, де було визначено, що народи, які проживали на території Чехословаччини, отримують рівні права й можливості розвитку духовної культури.

Зазначено, що недоліком народної освіти Закарпаття 20-х років ХХ століття були відсутність щоденного навчання для школярів різного віку, низький рівень організації навчального процесу й відвідування занять учнями, що негативно впливало на якість шкільної освіти.

На межі 20–30-х років ХХ століття в Чехословаччині була здійснена шкільна реформа: уведено 8-річне обов'язкове навчання, удосконалено навчальні плани (збільшено години на вивчення рідної мови, науки про рідний край, історії і т.д.), посилено національно-патріотичний характер навчально-виховного процесу. Вплив духівництва на життя школи значно зменшувався, хоча вивчення Закону Божого залишалось обов'язковим предметом.

Констатовано, що здійснення шкільної реформи, оновлення шкільних програм, видання нових підручників стали новим етапом розвитку шкільної освіти Чехословаччини, у тому числі й шкільної гуманітарної освіти Закарпаття на початку ХХ століття.

Ключові слова: шкільна гуманітарна освіта Закарпаття, реформування освіти, організаційні засади шкільної освіти.

У різні історичні періоди суспільно-політичні, економічні й культурні чинники ставали підґрунтям реформ в освітній галузі України, тому становлення й розвиток української державності характеризується значними перетвореннями, що відбуваються в усіх галузях життя, зокрема й в освіті.

Основною ланкою національної системи освіти є заклад загальної середньої освіти. Саме в школі формується особистість і її світоглядні орієнтири, громадянська позиція та моральні якості. Стратегічні завдання загальної середньої освіти актуалізують значення її гуманітарної складової, що містить значний потенціал і є індикатором культурно-освітнього рівня суспільства.

*© Жорова І. Я.

У «Національній доктрині розвитку освіти України» зазначається, що освіта ґрунтується на культурно-історичних національних цінностях, традиціях і духовності українського народу. Державна освітня політика полягає у сприянні національній самоідентифікації та оволодінні цінностями світової культури, а одним із векторів мовної стратегії визначено розвиток високої мовної культури громадян, виховання поваги до української мови та мов національних меншин, толерантного ставлення до мов і культур інших народів [6]. Конструктивний пошук шляхів розвитку шкільної гуманітарної освіти актуалізує історико-культурну рефлексію генези змісту й основних тенденцій його формування як загальнодержавного, так і регіонального рівнів з метою імплементації конструктивного досвіду в сучасну освіту.

Проблеми історії педагогіки, загальні основи й окремі аспекти розкрито в науковому доробку Л. Д. Березівської, В. В. Кузьменка, Н. В. Слюсаренко, О. В. Сухомлинської, С. Т. Томашівського та ін. На сучасному етапі значно підвищився інтерес до дослідження проблеми гуманізації та гуманітаризації освітнього процесу, що знайшли своє відображення в науковому доробку багатьох учених, зокрема В. М. Галузинського, С. У. Гончаренка, М. Б. Євтуха, Л. В. Маляра, В. В. Химинця та ін.

Мета статті – розкрити тенденції розвитку шкільної гуманітарної освіти Закарпаття на початку ХХ століття.

У ретроспективно-педагогічних дослідженнях останніх років простежується тенденція, що полягає в зусиллях дослідників синтезувати загальні закономірності історико-педагогічної реальності та дослідження окремих педагогічних феноменів минулого. Позитивними є спроби концептуалізації історико-педагогічного процесу, що дають можливість побачити різні виміри (соціокультурний, аксіологічний, антропологічний, етичний, естетичний тощо) багатогранної педагогічної спадщини минулого.

Використання означеної дослідницької стратегії дає змогу акцентувати увагу на соціокультурних обставинах, детермінантах, умовах, рушійних силах розвитку педагогічного простору, зокрема шкільної освіти. Такий вимір історичного пошуку відкриває можливості системного осмислення сутності педагогічних феноменів минулого з урахуванням загальнокультурних і цивілізаційних обставин, загальних умов і чинників впливу на освіту.

Упродовж ХХ століття в розвитку вітчизняної школи були періоди активізації, зниження уваги та занепаду в різних напрямках освіти.

Періодизація розвитку шкільної освіти пов'язана із загальною періодизацією історико-педагогічного процесу. З огляду на це доцільно звернутися до визнаної в наукових колах періодизації педагогічної думки в Україні.

О. В. Сухомлинська, застосовуючи культурно-антропоцентричний і цивілізаційний підходи, висунула й аргументувала новітню систему періодизації педагогічної думки України «від Київської Русі й по сьогодні»: I період – розвиток ідей про освіту; II період – формування освіти в контексті загальних реформаційних змін та слов'янського Відродження; III період – розвиток педагогічної думки в контексті українського бароко; IV період – розвиток педагогічної думки; V період – внесення національного компонента у структуру педагогічної науки; VI період – панування формаційно-партійного дискурсу та радянської ідеології; VII період – сучасний період [7, с. 47–66].

З огляду на предмет дослідження доцільно взяти до уваги результати ретроспективного й системно-концептуального аналізу реформування шкільної освіти України в 1899–1991 рр., наданого Л. Д. Березівською. Дослідниця виокремлює етапи: реформування шкільної освіти на українських землях в імперську добу в контексті загальноімперських планів (1899–1917); державно-громадське реформування шкільної освіти в період УНР та діяльності українських урядів (1917–1920); радянська реформа школи в УРСР (1919–1930); реформування радянської загальноосвітньої школи в УРСР

в умовах авторитарного суспільства (1930–1991) [1, с. 409–410].

В. В. Кузьменко на основі врахування економічних, соціальних, політичних, глобалізаційних та інших змін, які відбувалися в Україні та впливали на теорію й практику організації шкільної освіти, зокрема формування наукової картини світу в учнів, виокремлює такі періоди: формування в учнів релігійної та гуманітарної картин світу на тлі відродження в Україні національної свідомості та розвитку масової початкової школи (1900–1917); формування в учнів релігійної, гуманітарної (зокрема національної) й природничо-математичної картин світу на основі уведення загального безкоштовного обов'язкового початкового навчання (1917–1920); формування в учнів наукової картини світу на підґрунті марксистсько-ленінського вчення в обов'язковій початковій восьмирічній і середній освіті (1920–1991); формування в учнів фрагментарної наукової картини світу в різних типах шкіл, організованих на демократичних засадах, із упровадженням інтегрованих навчальних дисциплін та комп'ютеризації (починаючи з 1991 р.) [2, с. 8–9].

Як свідчать результати досліджень С. Т. Томашівського, перше десятиліття ХХ століття було позначене домінуванням питання шкільної освіти. Соціально-економічні реалії Російської імперії на початку ХХ ст. зумовлювали пошуки царату щодо реформування системи шкільної освіти. Зокрема, було розроблено низку проектів документів із урахуванням громадсько-педагогічної думки («Устав гимназий и прогимназий», «Устав реальных училищ», «Основные положения организации общеобразовательной школы», «Положение о мужских гимназиях и прогимназиях»).

У цей час на теренах України за кількісною ознакою найбільш масовими були нижчі загальноосвітні заклади, серед яких вирізняли такі типи: церковнопарафіяльні школи, початкові народні училища, повітові й міські училища, школи грамоти. У 1903 році таких шкіл функціонувало близько 88 тисяч, із яких 79 – у сільській місцевості. Початкові школи поділяли на школи першого (однокласні навчальні заклади з трирічним терміном навчання, школи грамоти, церковнопарафіяльні школи, народні училища відомства Міністерства народної освіти та ін.), другого (двокласні училища: міністерські зразкові училища, двокласні церковнопарафіяльні школи та частина парафіяльних училищ) і третього (багатокласні училища: міські й повітові) рівнів [2, с. 111].

До Жовтневої революції 1917 року Україна була напівколонією самодержавної Росії й цей період позначений гальмуванням розвитку мови й культури українського народу. У 1914–1915 навчальному році на Україні було 18775 початкових шкіл, у яких навчалися 1,5 млн. дітей. Жодної державної школи з українською мовою викладання не було [5, с. 29].

Процеси перебудови української школи після Лютневої революції (1917 р.) позначені оновленням змісту загальної освіти, що визначено декретами уряду республіки від 22 січня 1919 року «Про відокремлення церкви від держави і шкіл від церкви» та від 25 січня 1919 року «Про передання всіх навчальних закладів у відання Наркомосу». Відповідно до положень, визначених у документах, заклади освіти переводилися в підпорядкування Народного комісаріату освіти. Духовні училища й семінарії масово перепрофілювалися в загальноосвітні школи. Важливою тенденцією цього періоду стало виключення із навчальних планів таких дисциплін, як «Закон Божий», «Церковнослов'янська мова». «Церковна історія», «Церковний спів», «Давні мови» [2].

Слід зазначити, що оновлення культурно-освітньої політики відбувалося й на Закарпатті, що у вересні 1919 року увійшло до Чехословацької республіки. Після приєднання Закарпаття до Чехословаччини в галузі освіти краю відбулися суттєві зрушення.

Позитивний вплив на розвиток шкільної освіти Закарпаття мало формування нової системи освіти в Угорщині наприкінці 1918 – початку 1919 років відповідно

до закону, який надавав можливості створення навчальних закладів з рідною мовою викладання.

Уряд Чехословаччини вперше в історії Закарпаття створив реальні умови для задоволення освітніх потреб закарпатоукраїнців та інших етнічних груп краю, що підтверджується такими статистичними даними: 1938 року на Закарпатті працювали 463 народні школи з українською, 177 – з чеською, 117 – з угорською, 24 – з німецькою, 4 – з румунською та 7 – з єврейською мовами навчання, а також 21 горожанська школа з українською, 23 з чеською і 30 паралельних класів із угорською мовами навчання, 5 українсько-руських гімназій, 5 чеських і 1 угорська, 5 учительських семінарій і 5 профільних шкіл [4].

Важливим кроком у культурному розвитку стало ухвалення в 1920 році Конституції, де було визначено, що народи, які проживали на території Чехословаччини, є рівноправними й отримують можливості розвитку духовної культури [3].

У 20-х роках ХХ століття щорічно відкривалося 10–12 шкіл, переважно в гірських районах – Воловецькому, Міжгірському, Рахівському і Великоберезнянському. У той же час, зокрема й під час святкування 10-річчя утворення Чехословаччини (жовтень 1928 р.), органи народної освіти Закарпаття зауважували на повільному розвитку шкільної освіти. У Закарпатті було чимало сіл навіть у низинних районах, у яких або зовсім не було державних народних шкіл, або вони були непридатні для навчання. Як свідчать статистичні дані, у цей період більше 20 відсотків дітей шкільного віку не навчалися [8].

Недоліком народної освіти Закарпаття 20-х років ХХ століття була відсутність щоденного навчання для школярів різного віку, що негативно впливало на якість освіти. Зокрема, діти щоденно навчалися всього 6 класів (з 6 до 12 років), а далі з 13 до 15 років відвідували так звані «повторні класи», де навчалися з листопада до березня двічі на тиждень. Рівень організації навчального процесу й відвідування занять учнями були незадовільними, що також негативно впливало на якість шкільної освіти. Чехословаччина в цьому відставала від ряду країн Європи, а тому громадськість рішуче вимагала реформи освіти, уведення 8-річного обов'язкового навчання [8].

На межі 20–30-х років ХХ століття в Чехословаччині була здійснена шкільна реформа: уведено 8-річне обов'язкове навчання й удосконалено навчальні плани. Зокрема, у шкільних програмах збільшено години на вивчення рідної мови (8–10 годин на тиждень), математики (4–6 годин), природознавства (2–3 години), науки про рідний край, історії і т.д. Навчально-виховний процес був позначений яскраво вираженим національно-патріотичним характером. Вплив духівництва на життя школи значно зменшувався, хоч вивчення Закону Божого залишалося обов'язковим предметом [8].

У 30-х роках ХХ століття Чехословаччина збільшувала фінансування розвитку шкіл. До прикладу, лише на Закарпатті за рахунок цих коштів було споруджено 32 типових початкових і середніх шкіл, переважно в гірських районах. Ці школи стали центрами навчально-методичної роботи. Крім шкіл, у яких навчання проходило руською, українською і російською мовами, створювалися школи інших національностей, де викладання здійснювалося мовами національних меншин (угорською, німецькою, румунською та єврейською), і їхня кількість зростала. У багатьох школах навчання проходило кількома мовами.

Значний крок вперед зробила й середня освіта. У 1917–1918 навчальному році в Закарпатті діяли три гімназії – в Ужгороді, Мукачеві, та Берегові, навчання в яких проводилося угорською мовою. Уже в перші роки чехословацької влади навчання в цих гімназіях проводилося руською, українською й російською мовами [3].

Таким чином, у процесі дослідження виявлено, що приєднання Закарпаття до Чехословаччини позначено оновленням культурно-освітньої політики краю. Зокрема, було створено реальні умови для задоволення освітніх потреб закарпатоукраїнців та інших етнічних груп цього регіону. Народи, які проживали

на території Чехословаччини, отримали рівні права та можливості розвитку духовної культури. Шкільна гуманітарна освіта була позначена яскраво вираженим національно-патріотичним характером.

Здійснення шкільної реформи, оновлення шкільних програм, видання нових підручників стали новим етапом розвитку шкільної освіти Чехословаччини, у тому числі й шкільної гуманітарної освіти Закарпаття.

З огляду на здобутки й прорахунки історії розвитку шкільної гуманітарної освіти важливим є подальше детальне вивчення генези змісту, форм і методів викладання гуманітарних дисциплін з метою екстраполяції конструктивного досвіду в площину сучасних освітніх реформ в Україні.

Література:

1. Березівська Л. Д. Організаційно-педагогічні засади реформування шкільної освіти в Україні у XX столітті: дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.01 / Інститут педагогіки АПН України. Київ, 2009. 505 с.
2. Кузьменко В. В. Формування наукової картини світу учнів: від витоків до сьогодення: монографія / 2-ге вид. переробл. і доповн. Херсон: КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2014. 720 с.
3. Легеза І. А. Народна освіта на Закарпатті початку XX століття. Роль А. Волошина у відношенні мовного питання в освіті. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. 2009. Вип. 13. С. 96-100 (Серія 17. Теорія і практика навчання та виховання).
4. Мальяр Л. В. Вивчення творчості класиків української і зарубіжної літератури у школах Закарпаття (друга половина XIX–перша половина XX ст.): автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / Прикарпат. ун-т ім. В. Стефаника. Івано-Франківськ, 2004. 20 с.
5. Народна освіта і педагогічна наука в Українській РСР / І. Б. Баскіна та ін.; відп. ред. А. Г. Бондар. Київ: Радянська школа, 1967. 482 с.
6. Національна доктрина розвитку освіти: затв. Указом Президента України від 17.04.2002 р. № 347. *Освіта*. 2002. 24 квіт. (№ 14). С. 2-4.
7. Сухомлинська О. В. Періодизація педагогічної думки в Україні: кроки до нового виміру. *Сухомлинська О. В. Історико-педагогічний процес: нові підходи до загальних проблем*. К.: А.П.Н., 2003. С. 47-66.
8. Химинець В., Талапканич М. Стрічик П. Освіта чехословацької доби. *Слово вчителя*. 2008. № 11. С.7.

Zhorova I. Y.

GENESIS OF THE CONTENT OF SCHOOL HUMANE EDUCATION OF TRANS-CARPATHTIA AT THE BEGINNING OF THE XX CENTURY

In the article are reflected the main tendencies of the development of school humanitarian education in Transcarpathia at the beginning of the 20th century.

It is accented that the educational policy of modern Ukraine defines one of the vectors of the national language strategy - the development of the linguistic culture of citizens, tolerant attitude to the languages and cultures of other people, which actualizes the historical and pedagogical searches for the development of school humanitarian education.

In the course of the research, it was discovered that the inclusion of Transcarpathia in September 1919 in the Czechoslovak Republic led to an update of the cultural and educational policy. In particular, for the first time in the history of Transcarpathia the government of Czechoslovakia has created real conditions for to satisfy the educational needs of Transcarpathians and other ethnic groups of the region.

An important step towards the cultural development was the adoption of the Constitution in 1920 that it was determined that the people who lived on the territory of Czechoslovakia were equal and had not get opportunities for the development of spiritual culture.

It is marked that the lack of public education in Transcarpathia in the 20's of the twentieth century was the lack of daily education for schoolchildren of all ages, low level of organization of the

educational process and visits to classes by students, which adversely affected the quality of school education.

At the turn of the 20-30's of the twentieth century in Czechoslovakia, school reform was implemented by 8-year compulsory education that was introduced, improved the curricula (hours spent on studying the mother tongue, science of native land, history, etc.); the national-patriotic nature of the educational process was intensified. The influence of the clergy on the life of the school greatly diminished, although the study of the law of God remained as a compulsory subject.

It is established the implementation of school reform, school curriculum renewal, and the publication of new textbooks have become a new stage in the development of Czechoslovakian school education, including the Transcarpathian School of Humanities at the beginning of the 20th century.

Key words: school humanitarian education of Transcarpathia, reformation of education, organizational principles of school education.

Дата надходження статті: «03» липня 2018 р.

УДК 373,5(477) «1950/2001»:811.112.2

Бейліс Н. В.*

ДЕСТРУКТИВНІ ФАКТОРИ ОВОЛОДІННЯ УЧНЯМИ НІМЕЦЬКОЮ МОВОЮ В ШКОЛАХ УКРАЇНИ В ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХХ – НА ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ

У статті робиться акцент на тому, що реалізація стратегічних напрямів розвитку педагогічної освіти в Україні пов'язана з використанням кращого зарубіжного і вітчизняного досвіду формування особистості учня засобами різних дисциплін, і зокрема, німецької мови. Ідеться, передусім, про вплив історичних передумов на оволодіння учнями німецькою мовою в школах України в другій половині ХХ – на початку ХХІ століття.

Сучасна європейська мовна політика орієнтує громадян Європи на багатомовність, а основне призначення уроків німецької мови полягає в оволодінні учнями умінням спілкуватися німецькою мовою.

Особлива увага приділяється іншомовній освіті випускників середніх освітніх закладів України, яка значно поступається місцем європейській освіті не тільки через небажання учнів учитися, але й під впливом різноманітних деструктивних факторів, які негативно позначилися на оволодінні ними іншомовною культурою. Указується на те, що головну роль в оволодінні учнями німецькою мовою в загальноосвітніх середніх закладах відіграє шкільна політика, тобто рівень підтримки вивчення німецької мови на державному рівні.

Водночас навчальна дисципліна «Німецька мова» має значний освітній та виховний потенціал, який у практиці недостатньо реалізується. Це підтверджується загальними тенденціями педагогічних реалій, а також можна стверджувати, що учні в процесі комунікації зі своїми ровесниками німецькою мовою не виявляють достатньої готовності презентувати себе, українську культуру, її цінності та традиції, а також не мають достатньої обізнаності щодо цінностей, традицій і культури німецькомовних народів.

Крім цього, провідним аспектом наукового дискурсу є низька якість підготовки українських учнів із німецької мови, яка пов'язана з деструктивними факторами в розвитку культури, стереотипами поведінки, процесами, що відбиваються в українському суспільстві в наш час у вимірах входження України в загальноєвропейський освітній простір.

Усе вищезазначене вказує на те, що головну роль в оволодінні учнями німецькою мовою в загальноосвітніх середніх закладах відіграє шкільна політика, тобто рівень підтримки вивчення німецької мови на державному рівні.

Ключові слова: деструктивні фактори, іншомовна освіта, іншомовна компетенція, іншомовна культура, німецька мова.

*© Бейліс Н. В.